

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
כי תצא
אלול ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

שערי דמעות לא ננעלו, דברי מהרי"ץ זיע"א בעניין חשיבות הבכיה, ולכל הפחות קול בכי, בעת אמירת הסליחות, בפרט כאשר אומרים מלים המורים זאת. השלמה בעניין המעשה ברבי' שלום שרעבי זצ"ל שהיה מתפלל ובוכה וצועק בכותל המערבי, למרות שהשכנים הערביים איימו עליו וכו'. בעניין המלה 'שָׁתָה' לנגדך, שבסליחה אליך ה' נשאתי עיני וכו', האם היא מלעיל או מלרע.

המשך בעניין חשיבות התפילה על הצלחה בחינוך הילדים לתורה וירא"ש, שבעה מקורות לעניין זה, ואימתי צריכים לכוון על כך בתפילה. השלמה בעניין השאלה היכן מצינו שהתורה נקראת תהילה. השלמה לגבי הפיסוק בברכת מודים וכו', מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך, וחמש טענות נגד הסוברים לעשות את ההפסקה לאחר המלים אתה הוא.

ביאור הגמ' בראש השנה (דף ט"ז ע"א), אמר הקדוש ברוך הוא, אָמְרוּ לִפְנֵי מַלְכוּיֹת זְכוּנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת וכו', וכי הקב"ה אמר זאת? הרי כל נוסחאות התפילה הן מדרבנן? וכן לגבי ההמשך, אמר הקב"ה, תִּקְעוּ לִפְנֵי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל וכו', וכי הקב"ה ציווה לתקוע דוקא ב'איל'?

בעניין שטר פרוזבול לסוף שנת השמיטה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 658

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי יוסף בן הרב מתתיהו דחבש הי"ו,

לרפואת ר' יצחק עזיז מאור בן מיכאל הי"ו,

וללידה קלה למרת הדר דחבש בת יצחק שתחי'.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא

כל משאלות ליבו וליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי יוסף בן הרב מתתיהו דחבש הי"ו, לרפואת ר' יצחק עזיז מאור בן מיכאל הי"ו, וללידה קלה למרת הדר דחבש בת יצחק שתחי'.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר. ידידנו הרב מתתיהו דחבש הי"ו, אביו של תורם השיעור, הינו ידיד ותיק שלנו. ירבו כמותו בישראל. והשם ברוך הוא יזכהו, לעשות חיל כהנה וכהנה.

שערי דמעות לא ננעלו, דברי מהרי"ן זיע"א בעניין חשיבות הבכיה, ולכל הפחות קול בכי, בעת אמירת הסליחות, בפרט כאשר אומרים מלים המורים זאת.

שערי דמעות לא ננעלו. כל השערים בשמים נעולים, אולם שערי דמעות לא ננעלו.

כך כתוב בגמרא במסכת בבא מציעא ודף נ"ט ע"א, אמר רבי אלעזר, מיום שנחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפילה. שנאמר ואיכה ג', ח' ג' גם כן אָזַעק וְאֶשׁוּעַ, שְׁתֵּם תִּפְלְתִּי. ואע"פ ששערי תפילה ננעלו, שערי דמעות לא ננעלו. שנאמר [תהלים ל"ט, י"ג] שִׁמְעָה תִּפְלְתִּי יְיָ וְשִׁוְעִתִּי הִאֲזִינָה, אֶל דְּמָעֹתַי אֶל תִּתְּרֶשׁ.

דוד המלך מבקש מהקב"ה, תשמע את התפילה שלי. 'שמעה תפילתי'. במלה 'שמעה', ישנה געיא. ולשועה שלי, תאזין. אבל מה שבטוח, 'אל דמעותי אל תחרש', 'לא תשקוט', זה בודאי אמור לבקוע את כל השערים, להתקבל.

[מלשון חז"ל שערי דמעות לא ננעלו, לא משמע שהדמעות בוקעות כל השערים, אלא יש שערים שהתפילה עוברת דרכם, והם יכולים להינעל. ויש שהערים שהדמעות עוברות דרכם, והם אינם ננעלים. ומלשון הפיוט ובקעו דמעי ענניו, ופירוש מהרי"ן על זה, כמובא לקמן, אין ראיה, די"ל שהדמעות בוקעות את ענני העוונות הסוגרים את שערי הדמעות. איתמר].

אולי היינו חושבים, כי מלשון הפסוק 'דמעותי', משמע שמספיקה רק דמעה אחת. 'דמעותי' לשון יחיד. אבל הגמרא [שם] אומרת, שערי

'דמעות' לא ננעלו. לגבי 'שערי תפילה', לא כתוב 'שערי תפילות', אבל 'דמעות' כתוב בלשון רבים. אפילו שדוד המלך אמר בלשון יחיד, 'דמעותי', הרי מצינו הרבה פעמים לשון יחיד פירושו כמו לשון רבים. כגון [דברים ח', א'] כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוֶה וגו'. [בראשית ל"ב, ו'] וַיְהִי לִי שׂוֹר וַחֲמוֹר. לפעמים מדברים על יחיד, ולפי העניין מובן כי הכוונה לשון רבים. וע"ע מהרש"א בב"מ שם, לגבי שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה.

דיברנו [בשיעור הקודם] בעניין חשיבות הבכיה, הבאנו בשם מהרי"ן זיע"א לגבי י"ג מדות, שצריך לומר אותם בבכי ובאנחה. אבל למעשה, זה לא דוקא בי"ג מדות. מהרי"ן כותב כזאת לגבי כל הסליחות, בהקדמה ל'סדר הסליחות' לאלול, אשמורות.

וז"ל מהרי"ן שם, צריך לאמרם בתחינה, וקול בכי. לא העיקר לקרוא, וק"ו לא לעשות מכך כמו פיוט, שירה, אלא זה צריך להיות בקול תחנונים. קול בכי.

האמת היא, כי אולי אפשר לדייק, מכך שמהרי"ן לא אמר 'בכי', אלא 'קול בכי'. כתוב בספרים, כי לפעמים האדם אינו יכול לבכות. כפי שאומר הפלא יועץ, וכי הדמעות של-אדם נמצאות אצלו בכיס? שאפשר להוציא אותן ולבכות? לא תמיד, האדם מוכשר לכך. לכן כתוב, כי לכל הפחות לעשות קול של-בכי. זאת אתה בודאי יכול. אם דמעות ממש אינך יכול, לא תמיד אדם יכול לבכות.

וקל וחומר, שלא לבכות באופן מלאכותי. לפעמים ישנם שלוחי ציבור, שהם בוכים, אבל מורגש שהם לא בוכים מהלב. הם עושים, כביכול הם בוכים.

אבל ישנו מצב, של 'קול בכי'. כפי שנאמר [תהלים ו', טז] כִּי שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי. אפילו שהאדם אינו בוכה בפועל, אולם לכל הפחות הוא עושה קול כזה, 'קול בכי'.

ממשיך מהרי"ן ואומר, וזה יתקיים – איך ניתן להגיע לכך? – כאשר ישית אל לבו מה שאומר ומוציא בפיו. שנמצא פיו ולבו שוים. פה מתחנן, ולב מבין. כאשר האדם מתבונן במה שהוא

היכן שכתוב זאת בתפילה, במקומות האלה בודאי שהאדם צריך לקיים מה שהוא אומר, כי אחרת אולי הדבר ח"ו קטרוג עליו. ולא חסר, על מה להתפלל.

ב'מרנות' שבסוף האשמורות, רחמים ביקשנו ממך וכו', אנא הסר ממנו ומבתינו ומבתי עמך כל בית ישראל, דבר וחרב ורעב ושבי וביזה ומשחית ומגיפה ושטן ויצר רע וחלאים רעים וגזירות קשות ואויב וצר מעמך.

בהתחלה מבקשים מרבש"ע, שלא יהיה דבר. פעם חשבו שהמגיפות הן משהו שהיה היה בעבר, אולם בעוה"ר ראינו בדור שלנו, בשנים האחרונות, איך עם כל שכלולי הרפואה, כולם עמדו חסרי אונים, מול מגיפה שלא הכירה. הקב"ה הראה לעולם, שהוא הוא בעל הבירה. כי לצערינו חושבים שהרפואה השתכללה, כל הטכנולוגיה השתכללה, בודאי שאלו חכמות עצומות, דברים שלא היו בעבר, כפי שישנם כיום בדורינו. אבל הרשעים, מייחסים את הכל לעצמם, כביכול הם אלו שהתחכמו והשתכללו. אינם מבינים, כי הקב"ה הוא זה שפתח את שערי החכמה לעולם. לכן אמר להם הקב"ה, אהה, זה אתם? א"כ נראה איך תטפלו בכך. תתמודדו עם הדבר.

הדבר מפורש בזה"ק פ' וירא [דף קי"ז ע"א] בזה"ל, ובשית מאה שנין לשיתא, יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה, כבר נש דמתתקן ביומא שיתא מאה מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא, אופ הכי נמי, וסימניך [בראשית ז', י"א] בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו', נבקעו כל מעיינות תהום רבה יעו"ש.

חרב', מלחמות רח"ל. רעב. שבי וביזה, משחית ומגיפה. ושטן ויצר רע. אהה, כמה צריכים לבכות בפיסקא הזאת. כמה – בדור שלנו בפרט – ישנם קשיים של יצה"ר, כל המכשירים-המכשילים שיש בדורנו. גם בכך התפתחו בצורה מעוררת השתוממות, אולם הם ניצלו זאת הרבה לרעה. בחכמות שישנן בעולם, ניתן להשתמש לטובה, באופן עצום. וב"ה ישנם כאלה המשתמשים בכך לטוב.

אומר, ממילא הוא מתרגש. ובעניין ש"צ שאינו מעורר בבכי, עיין שיעור מוצש"ק נצבים וילך התש"ע. לצערינו, בדור שלנו חסר את הדברים האלה. הדורות שעברו, היו יותר יראים ושלמים. לא רק אצלינו התימנים, אלא בכל העדות. אפילו אצל האשכנזים, כך היה. גם בעלי המוסר כבר מתאוננים על כך, שלא מרגישים את הפחד והאימה והבכיות בתפילות כפי שהיה בדורות שעברו. הדבר תלוי הרבה ביראת שמים, באמונה חזקה. צריכים לדעת, כיצד לתקן את הדברים הללו, וממילא יגיעו התוצאות. ובל"נ עוד נרחיב על כך.

הדבר גם תלוי הרבה בשלוחי ציבור, כי אם הש"צ יבש', אם הוא רק אומר, ממילא כל הציבור אחריו, לא מתעורר. אולם כאשר הש"צ בוכה, ממילא גם כולם בוכים ומתעוררים. בכך הוא מזכה את עצמו, ומזכה את כולם.

*

מהרי"ץ מעיר עוד, כי גם צריכים לב, שלא להיות שקרן. לפעמים ב'סליחות' כתוב, שאני בוכה, נמצא שאם אינך בוכה, אזי זהו שקר. וכי אתה משקר?

למשל, בפיט יעירוני רעיוני וכו', זאתחנן לפניו וכו' ובקעו דמעו ענניו. מביא מהרי"ץ [בדף ל"ד] את המאמר שהבאנו לעיל, כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. נראה כי הוא גרס בגמרא, 'דמעה', ולא 'דמעו', כפי שראיתי מובא בגמרא במסכת בבא מציעא [שם]. מהרי"ץ נקט כלשון הפסוק, 'דמעתי'. או שצריך לבדוק, אולי ישנה גירסא כזאת בגמרא. ואכן במסכת ברכות [דף יב:] מודפס גם בגמרות שלפנינו 'דמעה'.

ואמר 'ענניו' – מה הפירוש 'ענניו'? וכי העניים מעכבים את התפילות? אלא הכוונה עננים של עוונות. כי ענני עוונות, מעכבים עליית התפילות. זהו כביכול משל, כמו ענן. כמו שנאמר [איכה ג', מ"ד] ספֹתָהּ בְּעָנָן לֶךְ, מַעְבֹּר תַּפִּלָּה.

וצריך האדם לבכות, כדי שלא יראה שקרן (מהר"י ונה).

אולם ישנם כאלה המשתמשים בזה גם לסטרא אחרא. אנו אומרים, הסר ממנו זמבתינו, מבקשים שהקב"ה ישמור את הבתים שלנו, שח"ו לא תיכנס בטינופת הזאת לתוך הבית. אפילו לבתים טובים. ולפעמים יצה"ר נכנס, מבלי שירצו.

היום בזמנינו, בחורים צעירים מתקשרים בטלפון, אפילו בשביל לשמוע שיעורי תורה, ופתאום הם מקבלים טלפון, 'צינתוק', תחזור אלינו, והוא מתפתה לחזור. לצערינו ישנם רבים, המחפשים איפה להכשיל. להפיל. הוא בחור צדיק ויר"ש, איננו מחפש זאת, הוא מחפש שיעור תורה, בכוונתו לשמוע שיעור תורה, אבל רח"ל, הוא נופל מבלי שירצה.

זחלאים רעים, אלו מחלות קשות. ה' ישמרנו. זגזירות קשות. ואויב וצר מעמך. לגבי המלים הללו, 'צר מעמך', בפשטות מבינים כי הכוונה על עם ישראל. הסר ממנו ומבתינו וכו' אויב וצר מעמך, דהיינו מעם ישראל. אולם ישנם המפרשים, כמדומני הובא כך בשו"ת מים חיים, כי 'צר מעמך' היינו, כי מתוך עם ישראל ישנם צוררים. יש לנו אויבים מבית. בתוך עם ישראל, ישנם 'צרים'. למשל 'צר' האוצר, 'צר' החינוך, 'צר' התקשורת, 'צרת' התחבורה. כל אלה, הם מתוכנו. ערב רב. אינני יודע, האם הם מעם ישראל. מי יודע מאיפה הם? אבל, הם עכ"פ בחזקת יהודים.

צריכים לכוון על כך, כאשר אומרים את המלים 'צר מעמך', כי הכוונה היא גם כלפיהם, שהקב"ה יסלק אותם. או שיחזרו בתשובה.

השלמה בעניין המעשה ברבי שלום שרעבי זצ"ל שהיה מתפלל ובוכה וצועק בכותל המערבי, למרות שהשכנים הערביים אימו עליו וכו'.

דיברנו [בשיעור הקודם] על רבי שלום שרעבי זיע"א, הבאנו את המעשה שהיה עמו בכותל המערבי. הרי אמרנו, כי הרש"ש הוא ניצוץ של משה רבינו ע"ה. כידוע, רבי שמעון בר יוחאי, רבינו האר"י ז"ל, ורבי שלום שרעבי, הן נשמות שחוזרות ובאות לעולם.

הדבר רמוז בפסוק [תהלים ס"ח, י"ט] עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ שְׁבִי, לְקַחְתָּ מִתְּנוֹת בְּאָדָם. רשב"י הוא

ניצוץ של משה רבינו ע"ה, שב"י ראשי תיבות רבי שמעון בר יוחאי. זה לכיוון ישר. אח"כ הפוך, יב"ש, זהו האר"י, יצחק ב"ן שלמה. הרי לפני מותו, כאשר החברים בכו כאשר ראו שהוא מסתלק, הוא אמר להם, אל תדאגו, אני עוד אחזור. והוא חזר שוב ברבי הרש"ש, שלום בר יצחק. הולך וחוזר. ישר והפוך וישר. פנים ואחור.

גם מהר"ש שבזי רמוז בפסוק זה כידוע שהוא ר"ת שלום ב"ן יוסף. זיע"א.

כפי שאמרנו, הרש"ש זכה לעשות תיקונים גדולים לשכינה, והיה הולך להתפלל בכותל המערבי בעיקו"ת ירושלם תובב"א. בספר אוצר ספרי תימן נחברת שרידי תימן, תולדות הרב החו"ק מוהר"ר שלום שרעבי ז"ל, עמ' 11] להר"ר אברהם נדאף זצ"ל, הביא בשם לוח ארץ ישראל [לונץ] את הסיפור על החסיד הקדוש הרש"ש וכו', שהיה בוכה וצועק בכותל המערבי, והדבר הפריע לערבים הגרים שם, ואמרו לו שיפסיק, ואם לאו ירצחוהו נפש. אבל הוא לא חשש ולא פחד מהם, בכל זאת הוא בא. הוא אמר לשמשו, תבוא אתי ואל תדאג, השכינה תשמור עלינו. וכך היה. שהערבים התייבשו.

כך מובא שם, בלוח הנז' [לוח א"י של לונץ] מביא ג"כ מעשה נפלא שעשה בימיו ז"ל, אומרים עליו שהיה נוהג לילך בכל לילה לכותל המערבי, בנקודת חצות לילה, לומר תיקון חצות בבכי ואנינה, ואח"כ שב לבית המדרש הק' בית אל ללמוד קבלה עם התלמידים. והיו הערבים שכני מקום הכותל המערבי חורקים שן, כי היה מפריעם משנתם בקול בכי ויללה על חרבן הבית ואורך הגלות.

ופעם א' התיעצו והתאספו ושמרו על הדרך להכותו. ויהי בעברו דרך שם ראה אותם, ובהגיעו סמוך להם נשתתקו איברייהם, עד שלא היה בהם עוד אף כח הדיבור. והוא עבר לפנייהם, ואין מהם פוצה פה, ואף לזוז אנה ואנה. וילך כדרכו לומר התיקון, וחזר לבית מדרשו, והם עומדים ותלויים שם עד אור הבוקר.

על מה שזמם לעשות. זהו סגנון הסיפור, המובא בילקוט מעם לועז.

לפי זה נראה, כי זה היה רק מישוהו אחד, 'ארור אחד', בודד. אולם הרש"ש לא הפריע לכלל השכנים לישון. כי קצת התפלאנו, לפי הסגנון המובא בספר אוצר ספרי תימן, שהרש"ש היה מפריע להם לישון, צועק ובוכה וכו', אזי לכאורה אתה בא ומעורר קנאה ושנאה, כי בעוה"ר בזמנו השליטה היתה שלהם, בקושי נתנו ליהודים להתפלל. כיצד כעת אתה בא בשטחם, ומפריע להם לישון? אולם אם הסגנון של בעל מעם לועז הוא נכון, אזי הקושיא אינה מתחילה.

ולפי מה שראיתי בספר יששכר וזבולון וירושלם התרע"ג, השאלה עוד יותר לא מתחילה. כי לפי הסגנון שהוא כותב, הרש"ש אכן לא בכה בקול רם, אלא ישב והתפלל בשקט. כמו כן, זה קרה רק פעם אחת.

תשמעו את סגנון הסיפור שלו. פעם אחת כשעמד הרש"ש לפני הכותל המערבי והתחיל בוכה על אריכות הגלות, התפרצה מליבו אנקה ערה ויללה איומה, שהחרידה את התושבים השאננים מסביב.

הוא בכה, התפלל עם דמעות, אבל לא בקול רם. ואז פתאום התפרץ בצעקה – הוא לא התכווין – והחריד את כל סביבות הכותל.

כך ממשיך שם, חמת המופתי בערה בו להשחית, כי ביתו בתוך הכותל, ושינתו נגולה וכו' ע"כ.

המופתי הרשע הזה, שהיה בירושלם, כמדומני כתוב בספרים שהוא עבר לגור שם בדוקא, בכדי להפריע ליהודים. ביתו לפני כן לא היה שם, אבל הוא קבע את ביתו שם, ואז שינתו נגולה וכו'. אבל אולי היה זה בתקופת הגר"ח זוננפלד, ואכמ"ל.

לפי זה, אין הכי נמי, הדבר היה באונס, בשוגג. פתאום התפרצה לו צעקה, ואז אותו גוי נתקנא בו וכו'.

בעניין המלה 'שתה' לנגדך, שבסליחה אליך ה' נשאתי עיני וכו', האם היא מלעיל או מלרע.

ויתוודע הדבר לראשי עדתם, ויבינו כי זאת היתה להם מפעולת הרב, ואז הלכו אליו ויתנפלו לפניו ויבקשו סליחתו, ולהתירם ממאסרם. וייעתר לבקשתם ויתירם, ונתקדש שם שמים בכל העיר.

עפ"י המסופר כאן מובן, כי למרות שהיה יודע שהערבים סובלים ממנו, ולכן איימו עליו, הרש"ש לא חשש.

ועל כך שאלנו, הרי זאת סכנה נפשות? כיצד הוא אינו חושש, ומכניס עצמו לסכנה? הלא הדבר אסור? על כך תירצנו בס"ד, כי אולי כיון שהרש"ש ידע שזהו התיקון שלו, בודאי לא תאונה אליו רעה. דהיינו, מאחר שבשביל זאת באתי לעולם, הקב"ה ישמור עלי. זאת אומרת, זה משהו מיוחד, כיון שהוא ידע כך. וזהו כפי המעשה בבנו של רב ספרא. כך הסברנו בס"ד בזמנו.

אולם למעשה, ישנם המביאים את הסיפור הזה בסגנון אחר, ולפי זה אולי הקושיא איננה מתחילה. מחבר הספר ילקוט מעם לועז על ספר יהושע, שהיה בזמנו בירושלם, והוא מספר את הסיפור מפי השמועה.

הוא כותב [בדף של"ו] בזה"ל, מעלת הכותל המערבי נתפרסמה בכל העולם.

ומספרים כאן בירושלים ת"ו מעשה נורא שאירע לרבי שלום שרעבי זלה"ה בעל ספר נהר שלום, שהיה רגיל לילך כל לילה בהשכמת הבוקר עם השמש שלו לכותל המערבי לומר שם תיקון חצות, ופעם אחת יצא כנגדו ארור אחד מדרי המקום שם, ואמר לו שלא יוסיף לבוא לשם, ואם יבוא יהרגהו.

בלילה אמר הרב ז"ל לשמשו, בוא ונלך לשם כמו בכל לילה, ואל תתיירא, שהשכינה תצילנו מידם. וכשהלכו עמד שם הארור ובידו חרב, כשהוא ממתין לרב שיבא כדרכו ויהרגנו. וכשראהו נתמלא חמה והרים זרועו להורגו, ומיד נשתתקה זרועו, ולא היה יכול להזיזה לא למטה ולא למעלה. והרב ושמשו הלכו בשלום אל הכותל המערבי. והארור עמד כן משותק, עד ששלח שלוחים לפייס את הרב שימחול לו

לאחר הפסקא הזאת, אנא הסר ממנו ומבתינו וכו', יש את ה'מרנא' העיקרית, אליך יי נשאתי עיני וכו'. שם באות ג', כתוב כך, גברו יגונותי, ויכלו שנותי. כי כל עונותי, שתה לנגדך.

[מרן שליט"א פונה בשאלה לציבור משתתפי השיעור:] איך אומרים את המלה 'שתה'? מלעיל או מלרע?

תשובה מהקהל: מלעיל.

תשובה נוספת מהקהל: בספר תהלים זה 'שתה' מלרע.

תשובה נוספת מהקהל: העולם אמר 'שתה' לנגדיך, המלה 'שתה' מלרע.

תשובת מרן שליט"א: אכן. ישנו פסוק נוסף הדומה לכך, כָּל שְׁתָּה תַּחַת־רַגְלִיו [תהלים ח', ז']. שם במלה 'שתה', מעמידים? הלואי. אולי אתם...

כיצד אתם אומרים, במזמור שאחרי תפילת המנחה, 'הצילני מרודפִי', או 'מרודפִי'?

תשובה מהקהל: היום אומרים 'מרודפִי', אבל פעם היו אומרים 'מרודפִי'.

תשובת מרן שליט"א: אכן. תיקננו זאת על-פי חלק הדקדוק למהרי"ץ, וכך נדפס בתכלאל תורת אבות. אבל גם פעם היו אומרים 'שתה', מלרע. בפסוק, 'כל שתה תחת רגליו', במזמור שאחרי תפילת ערבית. אולי רק המדקדקים, היו אומרים 'שתה', מלעיל. רוב הציבור אומרים, 'שתה', מלרע.

לגבי פסוק זה, זאת בודאי טעות. צ"ל כל שְׁתָּה, מלעיל. כי זה כמו 'שְׁתָּתָה'. מלשון שִׁימָה. דהיינו, שְׁמָתָה. במלה 'שתה', הדגש במלה תי"ו באה להשלים אות חסירה. ופירושו כמו בפסוק [בראשית מ"ו, ד'] וַיֹּסֶף יִשְׂרָאֵל עַל עֵינָיו. וכן 'שית' שלום בינינו' בסליחות, 'שית' זה מלשון לשִים.

בספר 'אשמורות המדויק' שלנו, עשינו געיא במלה 'שתה' תחת השי"ן, וישנה שם הערה מפורשת בזה"ל, תיבת שתה מלעיל. וכן כתבנו כבר לשעבר במענה לשון, שנדפס בסוף סדר האשמורות (התשמ"ח) בסוף דף ח'.

אמנם, העולם אינו אומר כך, אבל עשיתי חשבון, השיקול היה כי בין כה וכה העולם טועה, ואין מהם ראייה. שהרי לגבי הפסוק 'כל שתה תחת רגליו', הם אומרים 'שתה' מלרע, א"כ נראה שגם בנ"ד זאת טעות, וצ"ל שתה מלעיל.

וגם שלאחר מכן אומ' בפיוט שִׁימָה מלרע, וגם את דמעותי שימָה בנאדך. והרי זה שינוי במשמעות, ובפרט שהפסוק מלעיל [תהלים נ"ו,

ט"ז] נִדְּי סִפְרָתָהּ-אֶתָּה שִׁימָה דְּמָעָתִי בְּנֶאֱדָךְ הִלֵּא בְּסִפְרָתָךְ. ולכן כתבתי שם שִׁימָה, מלעיל.

להפתעתי הרבה, ביום ששי האחרון התקשרו אלי, נודע לי מִשְׁנֵי ת"ח, שטענו לי, כי הרי ישנו

פסוק אחר מפורש [תהלים צ', ח'], שְׁתָּה [כתיב,

שְׁתָּה קרי] עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדְךָ עֲלֵמָנוּ לְמַאֲזֵר פְּנֵיךְ.

ששם המלה 'שתה', מלרע. כך הוא הפסוק.

א"כ כך צריך להיות גם במלים, כי כל עונותי

שתה לנגדיך. נכון שישנו פסוק, כָּל שְׁתָּה תַּחַת-

רַגְלִיו [תהלים ח', ז'], ושם המלה 'שתה' היא מלעיל,

אבל בפסוק הנז"ל [בתהלים צ', ח'], המלה 'שתה'

היא מלרע. ישנו שם שופר הולך תחת התי"ו,

ולשון נפיוט הרי בנוי על הפסוק ההוא.

לגבי מה שטעו בפעם הראשונה [במזמור ח',

אמנם מהרי"ץ לא העיר על כך בחלק הדקדוק

שם, אבל ב'דרך אגב' במקום אחר מהרי"ץ

אומר זאת, לגבי הפסוק [תהלים מ"ט, ט"ו]

כָּפָאֵן לְשֹׁאֵל שְׁתָּה, הוא כותב בזה"ל,

הקריאה המקובלת בידינו לקרותה מלעיל,

וכמו שתה תחת רגליו. ונראה מדבריו, כי גם

שם, בזמנם היה מקובל לקרוא למכון כך. אבל

גם בלי שהדבר היה 'מקובל', שם הטעם הוא

באות שי"ן.

הייתי מאד מופתע, על ההערה הזאת. אמרתי

להם, תשמעו, נראה שאכן אתם צודקים.

חושבני קרוב לודאי שאני חוזר בי. כי אם כן,

המלה 'שתה' גם בפיוט צריכה להיות מלרע.

אולם ברצוני עוד לבדוק זאת, כיון שהרד"ק

כותב בפירושו לתהלים שם, כי בספר מכלול,

כתב את הטעם לכך, למה המלה 'שתה' מלרע.

אין שמה הפרדה. והוא שאם היה מלעיל עם השופר, היה חטוף על מלת 'עונותינו', והיתה דחוקה העי"ן. דהיינו, כיון שהמלה 'שתה' מתחברת עם המלה הבאה, 'עונותינו', אז אם זה יהיה מלעיל, 'ש-תה', הדבר יהיה 'חטיפה' על עונותינו. והיתה דחוקה העי"ן. כך הרד"ק אומר.

הרד"ק הוא אחד מגדולי המדקדקים, והוא אומר כך מסברא, נראה לו טעם לכך עפ"י הדקדוק, כי צ"ל לומר כך, בכדי שהאות עי"ן תתבטא בצורה ברורה. הרי האות עי"ן היא מהאותיות הגרוניות, אשר לרבים קשה לבטאם, לכן תמיד בכללי הדקדוק מתייחסים אל האותיות הגרוניות שצריך לעזור להם, כדי שיבטאו אותם בצורה נכונה, שלא ייבלעו. א"כ אם היה 'ש-תה' עונותינו, אזי היה נופל ה'תה' על האות עי"ן, ואז היא לא היתה נאמרת טוב.

כך ישנם המפרשים, שלכך הרד"ק התכווין. וישנם כאלה המבינים, כי אין הכוונה אל האות עי"ן של מלת 'עונותינו', אלא הכוונה אל 'עי"ן הפועל', דהיינו 'שתה'. עי"ן הפועל, דהיינו האות האמצעית, היא עלולה להיבלע. כך ראיתי שמסבירים אותו. ישנו שם מישו המעיר על כך בצד, ומביא דוגמא לכך. וז"ל, כן הוא גם במלה לָמָה, אם אחריה אות גרונית, היא מלרע.

דיברנו על כך בעבר [שיעור מוצש"ק תצוה התש"פ, ומוצש"ק וירא התשפ"א], כי יש 'ל-מה' מלעיל, ויש 'למה' מלרע. מדוע לפעמים המלה 'למה' מלרע, כגון בפסוק [שמות ל"ב, י"א] לָמָה יִיזְי יִחְרָה אַפָּךָ בְּעַמֶּךָ, ולפעמים 'למה' מלעיל, כגון בפסוק [שמות ה', ט"ו] לָמָה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ, [תהלים מ"ד, כ"ה] לָמָה-פָּגַדְתָּ תַסְתִּיר. מהו ההבדל ביניהם? הדבר תלוי, האם ישנן לאחר כן מלה הפותחת באותיות גרוניות. אם אחרי כן באה אות מאותיות אח"ע, אזי זה 'למה' מלרע. והסיבה היא, כי אם היה 'ל-מה', האות מ"ם היתה מפריעה לאות הגרונית, ואז היא לא היתה מתבטאת נכון. הארכנו אז על כך בס"ד.

לכן אמרתי, א"כ כעת צריכים לבדוק, לפי הטעם. אולי יש חילוק.

בעל מנחת שי בתהלים שם, ג"כ מעיר על כך, כי ישנן שתי תיבות 'שתה', האחת בתהלים פרק ח', 'כל שתה תחת רגליו', שם המלה 'שתה' מלעיל. ויש אח"כ 'שתה' עונותינו, שם המלה 'שתה' היא מלרע. ישנה על כך מסורת, שזה ככה. והרד"ק אומר, שהוא נתן לכך טעם, בספר מכלול.

הרד"ק כותב שם [בשער דקדוק הפעלים, דפוס ליק, דף ק' ?? באוצה"ח קי"א] בזה"ל, ובא בלא וא"ו, מלרע. לפני כן הוא מביא מלים, שהן עם אות וא"ו, כגון [דברים ד', ל'] וְשָׁבַתְּ עַד-יְיָ אֱלֹהֶיךָ, [דברים י"ו, ח'] וְקָמַתְּ וְעָלִיתְּ, [בראשית כ"ח, כ"א] וְשָׁבַתִּי בְשָׁלוֹם, [ישעיהו ס"ה, י"ט] וְשִׁשְׁתִּי בְעַמִּי, [זכריה ג', ט'] וּמִשְׁתִּי אֶת-עֵנֶן הָאָרֶץ-הַהִיא. ואח"כ הוא אומר, כי ישנן תיבות גם בלי וא"ו, ובא בלא וא"ו, מלרע. כגון [תהלים צ', ח'] שִׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנִגְיָהָ.

وهוא שלא כמנהג. אין הכוונה, לא כפי שהעולם נוהג. כאשר המדקדקים אומרים, 'שלא כמנהג', הם מתכוונים שזה לא לפי מנהג המלה, לא לפי איך שזה נוהג בדרך כלל, דהיינו שלא כמשפט, לא כפי איך שצריך להיות.

ממשיך הרד"ק ואומר, אולי בא כן, מפני הדגש. ולא היה מלעיל, עם הדגש. הוא מביא פסוקים, מלים דומות, שהן מלעיל. בהתחלה אגיד אותן ב'כינוי', וימות, פן תדבקהו הרעה ומת. אולם כיון שהמלים לא יהיו מובנות, ע"כ אגיד כלשון הפסוק, 'וּמָתָה', 'וּמָתָה'. כמו [יחזקאל כ"ח, ח'] וּמָתָה מְמוֹתֵי חָלָל. [בראשית י"ט, י"ט] פֶּן-תִּדְבַּקְנִי הָרָעָה וּמָתָה.

מסביר הרד"ק, כי המלים הללו הן מלעיל, אבל שם הדבר שונה, כי יש בהם הפסק, או העמדת טעם, לפיכך הם מלעיל. שם ישנו טעם מפריד. או שזהו סוף פסוק, 'ומתי', לכן הם מלעיל. וישתה' הוא בשופר הולך, שאינו טעם מעמיד. הרי זה נקרא בבת אחת 'שתה' לנגדיך,

רואים עכ"פ שהוא מבין, כי הכוונה היא אל האות עי"ן שאחרי כן.

מישהו אחר מפרש שם [בהערה למטה, אות ט'] בזה"ל, ר"ל כי אילו היה מלעיל, היה עיקר ההמשכה בשי"ן, והתיי' הדגושה היה נקרא בחטיפות ומהירות אל המלה שאחריו, באופן שלא היה נקראים שני תווי"ן (מכח הגדש כראוי), אחת לעי"ן הפועל, ואחת ללמ"ד הפועל, והיה 'מחקת' – ישנה כאן מלה, אשר קצת איננה ברורה. או שזה 'מחיקת', או 'מחוקת'. אבל מובן שצ"ל נדחקת, כאשר זה לנכון בדפוס ישן – העי"ן הפועל, שלא תבטא כראוי.

בקיצור, ישנן כאן שתי הבנות. האם הסיבה כי המלה 'שתה' היא מלרע, בגלל האות עי"ן של מלה 'עונותינו', או שזה בגלל עי"ן הפועל.

אם הדבר כך, אזי בנ"ד בסליחות הדבר שונה. אמנם נכון שהפסוק בתהלים הוא כך, שתה עונותינו לנגדיך, 'שתה' מלרע, בכדי שהאות עי"ן שאחרי כן תתבטא טוב. אולם כאן בפיוט, אין אות עי"ן. 'שתה לנגדיך'. הפייטן הקדים את המלה 'עונותי', לצורך החרוז, לפני המלה 'שתה'. אם כן יוצא, כי בנ"ד המלה 'שתה' נשארה כדינה מלעיל. כי כך הוא הכלל. ומה שבתהלים שם זה 'שתה' מלרע, זהו מפני שישנה אות עי"ן אחרי כן. יוצא שלגבי המלה 'שתה' בפיוט, אנחנו צודקים, וצ"ל 'שתה' מלעיל.

ישנו מישהו נוסף שהבין כך, בספר דעת מקרא [שם תהלים צ', ח']. הוא אומר כך מעצמו, מבלי שראה את הרד"ק. הוא ג"כ חשב כך. וז"ל, שתה (=שְׁתַּת) משורש 'שית', על משקל 'שרת' (משורש 'שיר'), וכאן מלרע על דרך זרות. ואפשר שהוא בגלל העי"ן שלאחריה, כי מצוי שאות גרנית בראש המלה, גורמת לנגינת התיבה שלפניה שתדרד ותהיה מלרע במקום מלעיל.

וע"ע בס' לויית חן פרק ששי מהשער השני דף מ"ט ע"א שיטה עשירית.

דבר נוסף ישנו. בספר תהלים עם פירוש שמן למאור, כתב טעם נפלא, בדבר ההבדל

ביניהם. למה בפסוק 'כל שתה תחת רגליו', המלה 'שתה' מלעיל, ואילו בפסוק 'שתה עונותינו לנגדיך', המלה 'שתה' מלרע?

תשמעו את דבריו. הפלא ופלא. הוא אומר, כי כאשר יהודי צדיק – או עם ישראל צדיקים – מתכוונים לשם שמים, פניהם אל הקב"ה למעלה, אזי כולם מתחתיהם. הם מכניעים את כולם. זה הפירוש 'שתה תחת רגליו'. אם הינך עולה, אם אתה עושה לשם שמים, א"כ 'כל שתה תחת רגליו', כולם יהיו מתחתך. אבל אם אתה מסתכל על הגשמיות, על דברים שהם למטה, 'שתה עונותינו', אם הינך מסתכל על הארציות והחמריות, אזי כולם עולים עליך. כאשר עם ישראל יורדים, כולם עולים עליהם. כך הוא אומר, ע"ד הרמז. הם קוראים לפירוש, 'ביאור המסורה'. כך היא הגירסא שלהם, 'המסורה', כמו 'מסורת סיג לתורה'. אולם אנחנו התימנים גורסים, מוסרה ועי"ן שיעור מוצש"ק מקץ התשע"ג.

וזה לשונו שם, שתה תחת רגליו, ב' במסורה. דין. ואידך ולקמן צ', ח' 'שתה' עונותינו לנגדך, עלומינו למאור פניך. והנגינה (הוא הטעם) בראשון מלעיל, ובשני מלרע.

רמזי המוסרה. לבאר מדוע יגיע הממשלה והתנשאות לישראל. באם זוכים כשנ"ת למעלה אות זי"ן (או"ק א'). מדרש חכז"ל, זכו, רודים. יאמר בעת שבני ישראל עובדים ה', ומכוונים למעלה לשם ה', והיינו שהתנועה והנגינה הוא למעלה, הוא טוב. וזה הוא שהתשוקה עולה להידבק בשורש החיים ולעשות רצונו. וזה כל "שתה" תחת רגליו. מוכרחין הנבראים להיכנע תחתיהם. כולם יהיו תחתיהם, ויכנעו להם.

אבל באם חלילה תנועתם ותשוקתם רק למטה, לשם תאותם וצרכי גופם, כש"נ [בראשית כ"ז, מ'] וְהָיָה בְּאֶשֶׁר תִּרְיֶד וּפְרָקְתָּ עָלָיו מֵעַל צְוֹאָרְךָ. כאשר עם ישראל יורדים, אז שולט עליהם ח"ו עשיו, והוא פורק את העול, לא נכנע תחתינו, אלא ההיפך, לצערינו הם עולים עלינו ומשעבדים אותנו.

אומרים 'שתא', כמו [בפיוט 'רחמנא' באשמורות] **שְׁתָּא טְבָתָא אֵיתִי לָן**, שנה טובה תביא לנו. זאת אינה טענה, לבוא ולהגיד כי ישנה משמעות של 'שנה', כיון שארמית זאת שפה אחרת. אין מקשים משפה לשפה. מלשון ללשון. בארמית זה אכן מלרע, אבל לשון הקודש זה משהו אחר. לכן זאת אינה סיבה, כביכול בגלל כך צריך להגיד מלעיל.

המשך בעניין חשיבות התפילה על הצלחה בחינוך הילדים לתורה וירא"ש, שבעה מקורות לעניין זה, ואימתי צריכים לכוון על כך בתפילה.

דיברנו מקודם, בעניין חשיבות הבכיה בתפילה ובאשמורות – בסליחות, ולכל הפחות קול של בכי.

כמה חשוב להתפלל על צאצאינו, על הילדים, בפרט בדור שלנו. אבל למעשה, כבר בעבר עוררו על כך בספרים, ברצוני להביא שבעה מקורות לכך.

אמרנו בזמנו, כי יש לכוון על כך בברכת מודים, במלים 'אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך'. אבל נראה מן הספרים, שזה לאו דוקא, ויכולות להיות הרבה אפשרויות, היכן לכוון על כך. וכמובן, איפה שהאדם תמיד שם לב, בכדי שיזכור, אולי שיסמן לו זאת בסידורו. רצוני להביא לכך מקורות מן הספרים, לא מהדור שלנו.

כבר בספר שבט מוסר [פרק כ' אות ה'] לפני כשלוש מאות וחמשים שנה כתב בזה"ל, יהא אדם זהיר להתפלל תמיד על זרעו ועל זרע זרעו מעתה ועד עולם, שלא יצא ממנו פסול. לא רק על הבנים ועל הנכדים, אלא עד סוף כל הדורות. מעתה ועד עולם.

כמו שכתב בספר שני לוחות הברית ז"ל, מעשה בחסיד אחד שהתפלל תמיד בחצות הלילה בבכיה שלא יצא ממנו שום פסול, וזכה ששבעה בניו היו ת"ח גדולים.

לצערינו, היו צדיקים גדולי עולם בדורות שעברו, שאין להם המשך טוב. אפילו נכדו של משה רבינו, עבד עבודה זרה.

[מרן שליט"א פונה לרב רועי אציל הי"ו בשאלה:] היכן היום צאצאי הבן איש חי? דור

ובאם זוכים, הלא כבר נאמר [שם שם, ל"ז, הן גביר שְׁמָתִיו לָךְ].

כעת, אם נעשה חשבון, יוצא כי בעצם, ישנם צדדים לכאן ולכאן. דהיינו, לפי הרמז הזה שהוא אומר, הדבר תלוי בהנהגה שלנו, אזי אם ישנן עוונות, 'כי כל עוונותי שתה לנגדיך'. דוד המלך אומר, 'כי כל עוונותי שתה לנגדיך', הקב"ה לא מתעלם מן העוונות שלנו, 'עלומינו למאור פניך', הדברים הנעלמים והנסתרים, החטאים הנסתרים, הקב"ה שם אותם לנגד עיניו. וישנם המפרשים, 'חטאות עלומינו'.

איך שנסיב, עכ"פ בנ"ד ג"כ מדובר על עוונות. כאשר מדברים על עוונות צ"ל 'שתה' מלרע. ולפי הרד"ק, הדבר תלוי. האם זה בגלל האות עי"ן הבאה, או בגלל עי"ן הפועל. אם זה בגלל אות עי"ן הבאה, אזי בנ"ד אין עי"ן אחרי כן.

וחוץ מזה, הרד"ק אומר זאת בלשון 'אולי', הוא אומר כך מסברא, מתוך השערה. אין לו מקור. א"כ ישנו מקום לכאן ולכאן.

ברם למעשה חושבני, כי למסקנא אני אכן חוזר בי, וצ"ל 'שתה' מלרע. מסתבר יותר כך. נוטה יותר, לומר מלרע. אמנם מי שיגיד מלעיל, הוא אינו טועה. אבל לכתחילה, צריך להגיד מלרע. ראשית, כיון שהפיוט בנוי על הפסוק. כך היא הפשטות. ואם בפסוק זה ככה, אזי אינני עושה חשבון, מהו הטעם? האם ישנו חילוק, או שאין חילוק? אולי יש חילוק, ואולי אין, אבל למה לי להתחכם, כי אלו 'סברות'. הכי פשוט והכי בטוח, ללכת כמו שבפסוק. אם בפסוק זה מלרע, אז גם כאן זה מלרע, למרות שבעצם אולי ישנו חילוק.

חוץ מזה, כיון שהעולם נוהג כך, איננו משנים את מנהג העולם בלי סיבה, אם אין הכרח. כאשר אנו משנים ממנהג העולם, זה כאשר יש לנו הכרח. אבל אם אין לנו סיבה לשנות ממנהג העולם, עדיף להשאיר אותו במקומו.

למסקנא, צריך לתקן זאת. כי כל עוונותי שתה לנגדיך, המלה 'שתה' מלרע. ומי שאומר מלעיל, יש לו על מה לסמוך.

דברינו דלעיל, אינם קשורים למלה 'שתא' בלשון ארמית, שפירושה שְׁנָה. כי בארמית

רביעי או חמישי? אינני חושב, שהם בדרך בכלל. ה' ירחם. זכורני כי בזמנו, כאשר נפטר נכדו חכם דוד, הספידוהו ואמרו כי כעת נפטר הבן איש חן. אין המשך. ה' ירחם.

הרב רועי אציל: הרב המקובל דוד בצרי שליט"א מזכיר את עצמו מצאצאי הבן איש חן. תגובת מרן שליט"א: מצד האם. אני מדבר, מצד הבנים.

הערת הרב משה: אני שמעתי שהם חילונים. תגובת מרן שליט"א: בלונדון. אכן. ה' ירחם. לפעמים דוקא על גדולי עולם, ישנה יותר תביעה ויותר קטרוג, בדוקא להכשיל אותם.

איפה צאצאי הגר"ש שקאפ? הרשעה ש' אלוני שר"י היתה נכדתו. אבל כמדומני בניה, זכו וחזרו בתשובה, למדו בישיבות. אכמ"ל.

ממשיך השבט מוסר וכותב, ומכל מקום שמזכיר בתפלתו יראת השם, יהי כוונתו בלבו על זרעו ועל זרע זרעו. והוא אומר, איפה? כגון זיחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך וכהא"י גוונא.

אמנם במלים זיחד לבבנו' אנו מדברים על עצמינו, אבל הוא אומר לכוון ולהכליל זאת כאן. אפילו שאין פה איזה מלה או רמז, תתכוון להכליל את כולם בזה.

זהו המקור הראשון.

המקור השני, הבאנו כבר בשיעור הקודם את הגר"י איבשיץ בספרו יערות דבש [ח"א דרוש א'] שכתב, כי בברכת אתה חונן, שהוא התחלת תפילה ובקשה, יכוון על בניו וצאצאיו שיהיו כולם בני תורה.

המקור השלישי, החיד"א בספרו עבודת הקודש [מורה באצבע, אות שכ"ח], ישתדל מאד לגדל את בניו על התורה ועל העבודה, ושיהיו מלאים יראת ה' ומדות טובות ודרך ארץ וכו', ויתפלל לה' על זה בבכיה – בבכיות, זה לא פשוט – שיציל בניו מחטא ויהיו כל זרעו זרע קודש.

המקור הרביעי, בספר תפילה למשה הביא כי החתם סופר העיד על עצמו, שמדי יום ביומו עדין הוא שופך דמעות. למרות שבנו – בעל כתב סופר – כבר היה גדול בתורה, בכ"ז הוא

עדיין שופך דמעות. שה' יזכהו שבניו יעלו מעלה, ויקויים בהם ז'הטיבך והרבך מאבותיך'. שמעתם? הוא לא סתם מתפלל, ולא סתם בוכה, אלא שופך דמעות. אז אם בארזים נפלה שלהבת, ח"ו עלולה ליפול שלהבת, מה יעשו אזובי הקיר?

המקור החמישי, במשנה ברורה [סימן מ"ז, ס"ק י"], תמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפיהם, להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים, ובעלי מדות טובות. ויכוון מאד בברכת אהבה רבה – אצלינו בשחרית זה 'אהבת עולם' – ובברכת התורה בשעה שאומרים ז'נהיה אנחנו וצאצאינו'.

ישנם כאלה הסוברים, לומר זאת בשמחה, וישנם כאלה הסוברים לומר ברכות התורה בבכי [עיין שיעור מוצש"ק מוצש"ק נשא התש"ע]. חושבני כי זה נחוץ בדורנו בפרט. 'אנחנו וצאצאינו וכו' יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה'.

וכן כשאומר בזבא לציון, למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה.

וישנו מקום נוסף, שהמשנ"ב חוזר וכותב זאת [בסימן קכ"ב ס"ק ח'] בשם החיי אדם בזה"ל, כתב החיי אדם, נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום, שלא תמוש התורה מפיו ומפי זרעו וזרע זרעו, ושלא יהיה פסול בזרעו.

וטוב יותר לקבוע תפילות על העניינים הצריכים לו, אחר שיסיים כל השמונה עשרה. כי אם מתפללים על כך לפני כן, כגון בברכת שומע תפילה, או בברכת אתה חונן, כפי שאמרנו, עלול להיות שהוא יתעכב, ויפסיד בכך את עניית הקדושה בחזרת הש"צ. משא"כ אם האדם משאיר זאת לברכת אלהי נצור, הרי הוא יכול להפסיק שם לענות קדושה, כיון שאנחנו אומ' יהיו לרצון וגו' לפני כן, וגם להמשיך בתפילתו, וזה נחשב עדיין בתוך שמו"ע.

המקור הששי, בשם מהרי"ד מבלזא, תשמעו את לשונו, המובא בס' חינוך ישראל, מי שיש לו בנים, לא יניח שמונה עשרה אחת יבשה בלא דמעות בתפילה על בנים טובים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

חכמים. אומות העולם מודים בכך, כי עם ישראל יותר חכם. והם בעצמם אומרים וכמו שכתב הר"י קמלהר, הבאתיו במילי דאבות פרק חמישי דף קס"ד, גבי בן חמש שנים למקרא, כי החכמה שלנו היא בכך שאנו לומדים תורה, לומדים גמרא וכו', גם הילדים, ממילא אנחנו חריפים.

כך הוא כותב, לתרץ טענת רובא, כי ישראל ע"י התורה נעשים חכמים, כמ"ש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ומחודד עדיף מרובא וכו'.

וז"ש ז'אנחנו עמך וצאן מרעיתך' דייקא, ואין אנו הולכים אחר אוה"ע לעבוד ע"ז מטענת רובא, ו'נודה לך לעולם'. וכי תימא, שהרי אוה"ע רודפים אחרינו בטענה הנו', ומה נענה לזה? אמר, 'לדור ודור נספר תהילתך', היא התורה, ועל ידה אנו מחודדים טפי, והוי אנן עדיפי מרובא. אנחנו עדיפים.

בספר 'זברכת' [דף י"ב] הביא את דברי הר"י בר יקר, שהבאנו בזמנו, שכתב בזה"ל, 'ונספר תהילתך', זו תורה, שהיא כעין סיפור. והוא מביא גם את היעב"ץ במסכת אבות [פרק ג'] משנה ז', העוסק בה – דהיינו בתורה – משבח למקום במפואר שבשבחות. התורה נחשבת תהילה. 'עוסק בתורה', לא מספיק שעוסק בתהלים, ובשירות ותושבחות וכדומה.

גם בספר באר צבי [פרשת חוקת, דף תי"ב] האריך לבאר, לגבי מה שדיברנו כי התורה נקראת שירה, וממילא היא נקראת גם תהילה.

הוא כותב כך, יש לעיין, בטעם שהתורה נקראת 'שירה', הא לכאורה הרי אף שברור שהתורה מקנה אושר ושמחה, וכמו שכתוב בתהלים [י"ט, טז] 'פָּקוּדֵי יְיָ יִשְׁרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב, אֲבָל מִ"מ" הַשֵּׁם הוּא הַמַּהוּת שֶׁל־דָּבָר, וְכִי 'שִׁירָה' זו עֵצָה מֵהוּתָהּ וְהַגְדָּרָתָהּ שֶׁל־תּוֹרָה? אֲדַרְבָּהּ, לְכַאוֹרָה בִּיטוּי זֶה עוֹד מִפְּחִית מִמַּעֲלָתָהּ, שְׁאִינָה אֵלָּא כְּשִׁירָה, וְדוּד הַמֶּלֶךְ הִרִי נִעֲנֵשׁ כְּשֶׁקְרָא לְדַבְרֵי תּוֹרָה "זְמִירוֹת" [סוּטָה דף ל"ה ע"א] וכו'. מה זה השם 'שירה'?

הוא מסביר זאת שם באריכות, לא אכנס לכך כעת, מי שירצה יעיין בתוך הספר בפנים. רק

בספר מרבה חיים [עמ' קפ"ז], להגר"ח ברים, סיפר בזה"ל, אדם גדול גר בשכונתי לפני למעלה מששים שנה, ובכל יום בשעות הבוקר היה קולו מהדהד לשפוף ליבו כמים בברכת התורה, ושפך ליבו בברכת ז'הערב נא וכו' וצאצאינו וכו'. כל הסביבה שמעו אותו.

ואכן לא יצאו ימים מרובים, והחל לראות פרי עץ חיים בעמלו, וזכה שצאצאיו היו לגדולי תורה ויראה ומרביצי תורה.

אם בדורות ההם כך, מה לגבי זמנינו, וכל־שכן בשנים האחרונות, שישנן סכנות קרובות מאד, עצומות, על כל צעד ושעל.

השלמה בעניין השאלה היכן מצינו שהתורה נקראת תהילה.

כפי שאמרנו בזמנו, גם במלים 'אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך', יש מקום להתפלל על כך, כי התורה נקראת 'תהילה'. ונספר תהילתך'.

בהרבה ספרים מובא, שהתורה נקראת תהילה. אחד מהם, בספר מתוק לחכי [על תהלים ע"ט, עמ' קנ"ב], הוא מסביר כך את הפסוק [תהלים ע"ט, י"ג] 'וְאֶנְחֵנוּ עִמָּךְ וְצֹאן מִרְעִיתֶךָ נֹדֶה לָךְ לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר נִסְפָּר תְּהִלָּתֶךָ'. הוא מפרש זאת, בדרך רמז.

ז'אנחנו עמך וצאן מרעיתך', אומות העולם שואלים אותנו, אתם היהודים בסה"כ מיעוט, ובתורתכם כתוב 'אחרי רבים להטות', א"כ תהיו כפי שאנחנו. מהי התשובה לכך? כתוב בגמרא ביבמות [דף י"ד ע"א], למה בית שמאי לא הלכו אחרי דעת בית הלל? הרי בית הלל היו הרוב? מתרצת הגמרא, שאני בית הלל, דמחדי טפי. הם היו יותר חריפים. לכן, ב"ש לא צריכים לקבל את דעתם. דהיינו, כאשר ישנו רוב ומיעוט, המיעוט אומר, תשמעו, נכון שיש רוב, אבל אין לכך ערך, כי אנחנו יותר מעמיקים ויותר מבינים.

זאת התשובה, גם בנ"ד. אנחנו לומדים תורה, ונספר תהילתך, ע"י התורה אנחנו יותר חכמים. התורה מחכימה את עם ישראל, מכניסה ערמוניות בלבו של־אדם, אנו יותר

נביא כמה מלים הנוגעות לענייננו, שהוא כותב [בדף י"ג] בזה"ל, תהילת ה', זהו התורה. וכן מוכח נמי מנוסח הברכה שלפני ק"ש דשחרית, דלאחר שמזכיר עניין קבלת תורה בהר סיני, אומר 'וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת להודות לך' וכו'. ובביאור הטעם שתורה היא תהילת ה', י"ל בפשיטות כנ"ל, שרק ע"י התורה ניתן להכיר את גדולת הקב"ה וכו'.

השלמה לגבי הפיסוק בברכת מודים וכו', מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך, וחמש טענות נגד הסוברים לעשות את ההפסקה לאחר המלים אתה הוא.

'מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו, צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהילתך'.

הבאנו שישנם חילוקי דעות, איך לפסק כאן? ישנן שתיים-שלוש דעות. שתי דעות, הכי מקובלות ומפורסמות. האחת, 'צור חיינו מגן ישענו, אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהילתך וכו'.' דהיינו, המלים 'אתה הוא לדור ודור', שייכות לרישא. כך כותב מהרש"ס מפרמישלא בסידורו, וכן בספר עיון תפילה ב'אוצר התפילות' הביא דעה כזאת, שישנם האומרים כך. והדעה השנייה, יש כאלה האומרים כך, זה ג"כ מובא שם ב'אוצר התפילות', ומהרי"ץ זיע"א כותב כך בעץ חיים [דף מ"ח ע"ב] בפשיטות, כי המלים 'אתה הוא לדור ודור', שייכות למטה, דהיינו להמשך. 'אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך'. כפי שאמרנו, הדעה הזאת יותר נכונה, כי זה בנוי על הפסוק [תהלים ע"ט, י"ג] וְאַנְחֵנוּ עִמָּךְ וְצִאֵן מִרְעִיתֶךָ נֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם לְדֹר וְדֹר נִסְפֵּר תְהִלָּתֶךָ. אם כן, לדור ודור וכו' שייך להמשך. רק הפכו, שינו קצת את סדר לשון הפסוק, אבל זה בנוי על הפסוק הזה. ממילא, יותר מסתבר שזה מתקשר.

בספר קרית חנה דוד [סימן טו"ב], להר"ר דוד סקאלי זצ"ל, כבר הביא את המבוכה הזאת, והוא כותב בזה"ל, מודים אנחנו לך וכו' לדור ודור וכו', נראה שהוא מהדברים ומהכתובים שאין להם הכרע אי קאי אלפניו, אתה הוא

לדור ודור, או קאי אלאחריו לדור ודור נספר תהילתך. ונראה להכריע, דקאי לפניו. נראה לו להחליט, שזה שייך לקודם. ומגן ישענו, אתה הוא לדור ודור. ויש לי חבר בזה, ממה שאומרים ב'אמת ויציב', אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו לדור ודור וכו'. הוא מאריך על כך.

בשו"ת יביע אומר [חלק ח' סימן י"א אות י"ט] הביא את העניין הזה, בסוף הוא אומר לכאורה דבר חדש. דעה שלישית. 'צור חיינו מגן ישענו, אתה הוא'. הוא עצר באמצע. כביכול, אחרי המלה 'אתה הוא', באה הנקודה. ואח"כ, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך'. ישנם חלק מסידורי הספרדים, אשר ככה מפסקים. אינני חושב, שזה בעיקבות בעל יבי"א, נראה לי כי זה עוד מקודם, כמדומני שישנם כמה סידורים בעבר אשר הדפסו כך. וישנם אפילו אשכנזים המפסקים כך, כגון בסידור וילנא. התפלאתי לראות זאת. אחרי המלה 'אתה הוא', עשו נקודה.

לכן אמרתי לעצמי, כי יש לראות ולהבין על מה אדניהם הטבעו, מהיכן הם בנו זאת? אומר לכם מראש, כי נראה לי שהדבר איננו נכון. זאת טעות. וזהו דבר חדש, אשר לא היה בדורות שעברו. בכל הסידורים, כולל של ספרדים בעבר, בכתב יד, לא רק בדפוסים, הפיסוק הוא כך, אתה הוא לדור ודור. רק אמנם נשאר שיש לדון, האם זה מתקשר עם למעלה, או שזה שייך למטה, קשה לדעת זאת לפי הנקודות. אבל בודאי שהם לא עשו נקודה אחרי המלה 'אתה הוא', אלא 'אתה הוא לדור ודור'. גם אצלינו התימנים, הדבר שגור ככה בע"פ, וכך היא המסורת. אפילו שבתכאליל לשעבר לא פסקו זולת במקומות העיקריים. אבל אמרתי, כי מעניין לבדוק זאת, מהיכן יצא להם שינוי זה.

בשו"ת יביע אומר [שם] כתב כך, בברכת מודים, צורנו צור חיינו ומגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך, מדברי רבי יהודה בן יקר [בעמוד ס"א] וכן מדברי ר' דוד אבודרהם נראה שתיבות "לדור ודור" נמשכות

מגן ישעך. ואח"כ, 'אתה הוא לדור ודור'. האבודרהם כותב זאת, בנשימה אחת. איך אפשר להתעלם מכך? הרי רבי דוד אבודרהם, הוא מגדולי מפרשי התפילה. ומרן הבית יוסף כתב עליו, שהוא בקי במנהגים. זאת טענה ראשונה.

ביחד יש לי חמש טענות, כנגד דבר זה.

ראשית, זה נגד האבודרהם, כמו שאמרנו. גם מהרי"ץ כתב כך, כנראה הוא סמך על האבודרהם בזה. מהרי"ץ לא כתב מה המקור שלו, בתחילת הדיבור, אבל מסתמא זה היה המקור שלו. [שמא כתב כך מהרי"ץ על פי המנהג. ואף כי לא הזכיר מנהג, הרי גם לא הזכיר את הרד"א. איתמר. בזמנינו נראה לי שהמנהג בזה לא מוחלט. אפשר להבין כך ואפשר להבין אחרת. יב"ץ]. זה דבר ראשון.

דבר שני, זה נגד כל הסידורים בעבר, כולל סידור ליורנו, גם הם מפסקים כך, 'אתה הוא לדור ודור'. וכן מחזור אהלי יעקב. כמו כן, זה נגד המסורת שבע"פ. הדבר גם נגד הפשטות, שהרי כתוב לפני כן, מודים אנחנו לך ש"אתה הוא" ה' אלהינו מגן ישענו וכו', א"כ למה צריך לחזור שוב אח"כ ולומר 'אתה הוא'? הרי כבר אמרנו 'אתה הוא'? הדבר נראה תמוה.

הטענה החמישית, וחושבני כי זאת הטענה הכי חזקה, בעל יב"א סמך כנראה על הספר יפה ללב שהזכיר, להר"ר יצחק פאלאגני, בנו של הגר"ח פאלאגני. ברם מסתברא, כי כאן מקור הטעות, במחילת כבוד תורתם.

אולם בעצם, הם לא כ"כ אשמים. עוד מעט תראו, כי ישנה סיבה לטעות זאת.

בעל יפה ללב [סי' קכ"א] כותב כך, בנוסח אמירת מודים אנחנו לך וכו', כפי דברי הרד"א ז"ל, צריך לעשות הפסקים בזה האופן. הוא כותב, כפי נוסחת הספרדים. מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' או"א לעולם ועד צור חיינו ומגן ישענו. אתה הוא לדור ודור. הוא כבר ראה, הבין, שהאבודרהם ככה מפסק. במפורש. 'מגן ישענו'. אתה הוא לדור ודור. נקודה. 'נודה לך' ונספר תהילתך' וכו'.

להלן, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך'. כעת הוא לא דן לגבי 'אתה הוא', אלא לגבי היכן שייך 'לדור ודור'. והוא מביא את הפסוק הזה, וכמו שנאמר בתהלים [ע"ט, י"ג] נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהילתך.

האמת היא, כי ראיתי כמה המביאים כך בשמו של הר"י ברבי יקר, אולם אינני יודע מהיכן ההוכחה שלהם? לגבי האבודרהם, זה בודאי נכון. אבל עוד מעט נראה, יותר מזה.

וכן כתב הר"ג ר' יצחק פאלאגני בספר יפה ללב [סימן קכ"א סק"ב]. וע"ש. אולם בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב – מה שהבאנו מקודם – כתב, שצריך לומר ומגן ישענו אתה הוא לדור ודור. כמו שאומרים באמת ויציב וכו'.

אומר על כך ביבי"א, ולפענ"ד הפירוש הראשון נכון יותר, ולכן יש להפסיק אחר 'צור ישענו ומגן ישענו אתה הוא', ואל"כ 'לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך'.

ובסוף הוא כותב, ויש להדגיש את הלמ"ד של 'לך', ככתוב בתהלים. לדבריו, יש להדגיש האות למ"ד, נודה לך, כפי שבפסוק. ויש עוד שכתבו כך. לא אכנס לכך בפרוטרוט כעת, ואנחנו התימנים בלא"ה אומרים 'נודה לך', אבותינו נע"ג לא לקחו את ניקוד הפסוק, כי בלאו הכי שינו אכנה"ג את סדר הפסוק. אם כן לא חייב להיות את ניקוד הפסוק, וק"ו לא את הדגש. בשלמא אם היה כתוב ממש כלשון הפסוק, היה צ"ל כפי שהוא. אבל זאת שאלה נוספת.

בכל אופן, בנ"ד כך קובע היב"א, לעשות את ההפסקה אחרי המלה 'אתה הוא', וככה הדפיסו בהרבה סידורים שהם על פיו, עשו שם את הפיסוק.

ברם חושבני, כי הדבר פלא עצום. נשמט לו כאן משהו. מי שיעיין ברבי דוד אבודרהם ודף ק"ג, יראה כי כתוב שם במפורש הפוך. הדבר 'צועק'.

וז"ל אבודרהם שם, 'אתה הוא לדור ודור', על שם [תהלים קמ"ו, י'] לדור ודור הללויה.

הוא מפרש פיסקא פיסקא. 'צור חיינו' ע"ש צור חיי. 'מגן ישענו', ע"ש [תהלים קמ"ו, י'] ותתן לי

ברם מהנוסח שכתב הרמב"ם ב'סדר תפילה' – שמעתם? הרמב"ם – נראה שתיבת 'אתה' קאי על מה שלמעלה ממנו. והכי פ', צור חיינו ומגן ישענו אתה. כמו שנא' [תהלים פ"ו, ב'] הוֹשֵׁעַ עֲבָדְךָ אֶתְּהָ אֱלֹהֵי. ול"ג – ולא גרים – 'הוא'. ואח"כ תחילת דבר, 'לדור ודור נודה לך נספר תהילתך על חיינו וכו'. וכמ"ש הט"ז בסי' ק"כ בשם י"מ שכתב הטור בנוסח 'זאשי ישראל ותפילתם' יעש"ב.

טוב, אם הוא כותב שזה 'הרמב"ם', אזי הדבר מובן. כי בעוונותינו הרבים, היה להם רמב"ם משובש. ע"כ נראה, כי מקור הטעות יצאה להם מדברי היפה ללב. הוא ראה שברמב"ם כתוב 'אתה', ולא כתוב 'הוא' בכלל, א"כ ממילא זה חייב לחזור על מקודם. וממילא הגיעו למסקנא כי אנחנו שגורסים 'הוא', מפסיקים אחרי 'אתה' הוא'.

אבל כל זה, לפי הנוסחאות המשובשות של ספר הרמב"ם. כידוע, עד הדור שלנו, ברוב העולם כמעט ולא ידעו את הגירסא המדויקת של הרמב"ם. רק בזמנינו, ברוך ה', בזכות הוצאת הר"ר שבתאי פרנקל, נפוצה הגירסא המדויקת ברמב"ם, עפ"י כל הספרים המוגהים, כתב היד שהרמב"ם חתם עליו, וכן כת"י התימניים ברמב"ם, שהם מדויקים ונאמנים מאד, והנה כתוב במפורש 'אתה הוא'. גם הרמב"ם, גורס את המלה 'הוא'. ממילא, נפל היסוד.

[תגובת מרן שליט"א לרב רועי אציל, שמראה לו כי בסידור אשל אברהם [דף קכ"ה] כתוב, כך הוא ברוב הסידורים, ויש סידורים שכתוב אתה הוא לדור ודור. חושבני כי זה 'ברוב הסידורים' בזמנינו, 'ומגן ישענו אתה הוא', אבל אינני יודע האם הוא בדק את הסידורים הישנים. בסידורים הישנים זה לא כך, אולי בזמנינו זה ככה 'ברוב הסידורים'. כתוב שם בהמשך שכך הגירסא בתפילת החודש ובזכור לאברהם, 'אתה הוא לדור ודור'. אך ממשיך שבסידור החיד"א, הגירסא 'לדור ודור נודה לך', והרד"א ומהר"ח פאלאגי וסידור בית השואבה וכו'. טוב, צריך

לעיין בכך, לראות האם ישנו כאן איזה חידוש שעדיין לא ראיתי].

במלים אחרות, להגיד 'אתה הוא', ולהפסיק, נראה לי שזה 'דל מהכא', זה בודאי לא. נשאר רק הספק, מחלוקת בכל אופן, האם זה שייך על למעלה, או על למטה. על כן, בס"ד נעשה שלום ביניהם. אפשר כי שניהם צודקים. זה שייך גם ללמעלה, וגם ללמטה. אפשר לומר זאת בחדא מחתא. אין חובה לעשות כאן הפסקה גמורה. לפעמים ישנם דברים, שהם משתייכים לשני המקומות. אמנם מהרי"ץ לא אומר כך, לדעת מהרי"ץ זאת התחלת דיבור. בסדר. אבל אם רוצים לעשות שלום בין כל הדעות, הדבר לא יסתור, כי כפי שאמרנו, אמנם כתוב כך בפסוק, אבל אנשי כנה"ג שתיקנו זאת, יכול להיות שהתכוונו גם לזה וגם לזה. בכך אנחנו מרוויחים את כולם.

שאלה מהקהל: אבל ברכת מודים זאת ברכת השבת, וכי אפשר להכניס שם בקשות כאלו? תשובת מרן שליט"א: אדרבה, הדבר בדוקא, בכדי להסתיר מן המקטרגים, כי הם לא חושבים שכאן הדבר יהיה. וזה רק בכוונה, ולא בדיבור.

ביאור הגמ' בראש השנה (דף ט"ז ע"א), אמר הקדוש ברוך הוא, אָמְרוּ לַפָּנִי מַלְכוּת זְכוּנוֹת וּשְׁפוּרוֹת וכו', וכי הקב"ה אמר זאת? הרי כל נוסחאות התפילה הן מדרבנן? וכן לגבי ההמשך, אמר הקב"ה, תקעו לפני בשופר של איל וכו', וכי הקב"ה ציווה לתקוע דוקא ב'איל'?

בגמרא במסכת ראש השנה [דף ט"ז ע"א] מובא כך, אמר הקדוש ברוך הוא – אני קורא לפי גירסת העין יעקב, והריטב"א. אבל ההבדל אינו גדול מהגמרות שלפנינו – אָמְרוּ לַפָּנִי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, מַלְכוּת זְכוּנוֹת וּשְׁפוּרוֹת. מַלְכוּת, כְּדֵי שֶׁתְּמַלִּיכוּנִי עֲלֵיכֶם. זְכוּנוֹת, כְּדֵי שִׁיעֲלָה זְכוּנוֹתֵיכֶם לִפְנֵי לְטוֹבָה. וּבְמָה, בְּשׁוֹפָר?

'אמר הקב"ה'. [בעניין המלים 'אמר הקב"ה', עיין בשיעור מוצש"ק ואתחנן התשפ"ב. העורך].

בראש השנה, ישנה תפילה מיוחדת, כפי שאנחנו אומרים במוסף. הרי אין מוסף, שיש בו תשע ברכות. רק בראש השנה. כל המוספין, גם

שערי יצחק – השיעור השבועי

י"א). רב נחמיה אמר, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (שם ל"ב, ז') ע"כ. ולשון אמר הקב"ה, קאי רק על העניין עצמו, וכמו שביאר מעכ"ת גבי עומר וכו'. איתמר].

למעשה, השאלה הזאת אולי מתחילה בגמרא לפני כן, אבל שם יתכן שהיינו מסתדרים עם זה. כתוב לפני כן, תניא א"ר יהודה משום ר' עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות.

היכן כתוב בתורה, כי הסיבה שהקב"ה אמר שיביאו לפניו עומר, כדי שתתברך התבואה שבשדה? וכי בתורה כתוב זאת? אכן, 'עומר' כתוב, אבל לא כתוב את הטעם הזה. טוב, אולי הייתי אומר, כי המלה 'אמר הקב"ה' מתייחסת רק לרישא, לא על הטעם. את הטעם, אנחנו – חז"ל – מסבירים.

וכן בהמשך, ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

ומפני מה אמרה תורה, נסכו מים בחג? אמר הקדוש ברוך הוא, נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

גם כאן הדבר קצת דחוק, אבל עדיין היינו עוברים על כך, כי סגנון הלשון 'אמר הקב"ה', הוא רק על העניין הראשון, כמו שהסברנו. אבל לגבי הסיפא, מתייחסים רק למלכיות זכרונות ושופרות, ואח"כ רק לשופר. הדבר נראה פלא עצום.

מה שמפליא גם, שרבותינו הראשונים אמרו על כך תירוצים, אשר נראים דחוקים.

הרמב"ן [דרשת הרמב"ן לראש השנה] מפרש, כי הכוונה היא, כאילו הקב"ה אמר. הוא מביא את המאמר הזה, למה תוקעים בשופר של איל וכו', וכותב בזה"ל, וגרסינן בפ"ק [דף ט"ז א'] אמר ר' אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא, תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק אביכם. וההיא,

בימים טובים, זה שבע ברכות. אבל בראש השנה, יש תשע ברכות. מלכיות, זכרונות, ושופרות.

אחר כך ישנו מאמר נוסף בגמרא, אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא, תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. הדבר פלא עצום. וכי הקב"ה אמר, להגיד מלכיות זכרונות ושופרות? הרי זה לא מן התורה, אלא מדרבנן? הלא כל נוסחאות התפילות, הן מדרבנן. והרי כתוב, שאדם אשר יש לפניו שתי ערים, בעיר הזאת בקיאים בתקיעות ובעיר השנייה בקיאים בברכות, להיכן ילך? הוא אינו יכול להיות, בשני המקומות. אם הוא ילך לעיר הזאת, הוא לא יספיק את ה'ברכות'. א"כ לאן ילך? עליו ללכת, להיכן שבקיאים בתקיעות, כיון שהתקיעות הן מן התורה, והברכות הן מדרבנן. ולא עוד אלא שהגמרא [בראש השנה דף לד:] אומרת על כך שזה פשיטא, אלא החידוש הוא אפילו כשיש ספק אולי שם בקיאים בתקיעות, אפילו הכי צריך ללכת לשם.

אס"כ, איך כתוב כאן בגמרא, שהקב"ה אמר, אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות וכו'?

כמו כן, לגבי המאמר השני שבגמרא, 'אמר הקב"ה, תקעו לפני בשופר של איל'. וכי שופר של איל, זה מדאורייתא? הקב"ה אמר לתקוע בשופר של איל? הלא אין חובה, לתקוע בשופר של איל? 'כל השופרות כשרים, חוץ משל פרה וכו'. שופר של איל? הקב"ה אמר?

בשלמא לגבי 'שופר', בסדר, כתוב בתורה [ויקרא כ"ג, כ"ד] זָכְרוֹן תְּרוּעָה, וישנם לימודים שהמדובר על שופר. אבל 'איל', זה בכלל לא חובה.

[לענ"ד יש לתרץ על פי מה שמצינו גדולה מזו, שמברכים גם על מצוות דרבנן בנוסח אשר קידשנו במצוותיו וציונו וכו'. ואיתא בגמרא שבת דף כ"ג ע"א גבי ברכת נר חנוכה, והיכן ציונו. רב אויא אמר, מלא תסור (דברים י"ז,

לאו ממתני' היא. שהרי פירשנו, דתנא דמתני' בכפופים בלחוד קפיד, וכל הכפופים כשרין אפילו לכתחילה. הרי העיקר הוא, שיהיה השופר כפוף.

אלא ר' אבהו, מנהגא נקט, וטעמא דמנהגא מפרש. דהיינו, זה לא שישנה הלכה כזאת, אלא שכך נוהגים.

והכי קאמר, למה תוקעין עכשיו בשופר של איל, ומחזינן עליו למצוה מן המובחר? כדי שיזכור לנו הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק אבינו. והא דקאמר, אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל וכו'.

אבל הרי כתוב, 'אמר הקב"ה? וכי הקב"ה זה 'מנהגא? על כך אומר הרמב"ן, הכי קאמר, אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק. אנו עושים איל כאיל, דכל דדמי טפי עדיף. כנראה ישנו כאן איזה שיבוש, ואכמ"ל.

עכשיו הוא חוזר לעיל, וכן אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות וכו', אסמכתא בעלמא. לומר, כיון שצויה בתקיעת שופר, אנו מדקדקים על עצמינו, כאילו אמר לנו אמרו לפני וכו'. כך לשון הרמב"ן.

הדבר לענ"ד אינו מובן, לא מתיישבת הדעת בכך.

אולם עכ"פ הריטב"א [ובחידושו על הגמ' ראש השנה שם], אומר כאן יסוד גדול וחשוב מאד. זהו עניין מפורסם [ועיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק ויגש התשע"ה]. כי 'אסמכתא', פירושו שהקב"ה אמר זאת. גם אלו הם דברי ה'. כאשר ישנה אסמכתא, פירושו שהקב"ה מתכוין לכך. זה לא ש'הדביקו' חז"ל זאת אל הפסוק, אלא שהקב"ה אכן התכוין לכך.

זהו יסוד חשוב שכותב הריטב"א שם, והוא אומר זאת מכוח הסוגיא הזאת. אולי גם בלי זה, הריטב"א היה אומר זאת, אבל עפ"י זה הוא מפרש כך.

וז"ל הריטב"א, והא דקאמר, אמר הקב"ה, אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות. מכך דייקתי, כי לריטב"א היתה גירסא אחרת, לא

כפי שכתוב בגמרא שלפנינו. אצלינו בגמרא, חסר המלים 'אמר הקב"ה'. ובעיני יעקב, כך היא הגירסא. זאת גירסא ספרדית בגמרא, שהיא יותר מדוייקת, כנודע מדברי הרמב"ן במלחמות במס' יבמות, ועוד [ועיין שיעור מוצש"ק עקב התשפ"א]. אבל גם שלא כתוב זאת בגמרות הנפוצות כיום אצלינו, עכ"פ כתוב בשורה לפני כן, 'ואמרו', א"כ מובן שהכוונה גם כאן היא על הקב"ה. אולם יותר חזק, כפי שהם כתוב במפורש, 'אמר הקב"ה'. כך שלא נגיד, שזה סתם בדרך אגב, טפל.

משום דאע"ג דפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אינם מן התורה, אלא מדרבנן, כדפרישנא, מ"מ ממה שאמרה תורה [ויקרא כ"ג, כ"ד] זכרון תרועה, יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקי תרועה ופסוקי זכרון. ומלכיות נפקא לן, כמו שדרשו רז"ל בספרא, מפסוק והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יי' אלהיכם, שאין ת"ל אני יי' אלהיכם – מה הדבר קשור? – אלא, זה בְּנֵה אֶב, בכל מקום שאתה אומר זכרונות, אתה סומך לו מלכיות. ומהכא סמכו רבנן, לתקוני הני פסוקי דתקיעתא.

ישנה אסמכתא מן הפסוק בפרשת בהעלותך [במדבר י', י'] וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֹמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יי' אֱלֹהֵיכֶם. 'חצוצרות' זה שופרות, 'זכרון' זה זכרונות, 'אני יי' אלהיכם' זה מלכיות. יש פה מלכיות זכרונות ושופרות. ישנה כאן אסמכתא.

ומשום הכי קתני רבי עקיבא, שאמר הקב"ה, אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות.

וכעת אומר הריטב"א כך, שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים. וזה דבר ברור ואמת. ולא כדברי המפרשים האסמכתות, שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים, ולא שכונת התורה לכך.

הוא אומר, כי ישנם כאלה האומרים, שאסמכתא זהו רק סימן, והתורה לא התכוונה לכך. התורה התכוונה אל הפשט הפשוט, אלא

תשובת מרן שליט"א: לפי הריטב"א, זה בודאי לא כך. וישנם עוד הרבה גדולים האומרים כמוהו. את המלים אסמכתא **בעלמא**, אין בעיא לומר, כי זהו לשון הגמרא וכל רבוותא. אבל לא להוסיף תנועת ביטול, שזה זלזול ח"ו. ישנה כאן איזו עמקת, אבל אי אפשר לומר זאת 'על רגל אחת'. אולי אגיד רק ממש בקצרה, מהר"ל מפראג ג"כ כותב על כך דברים קשים מאד, והוא אומר כי אסמכתא, למרות שזה לא כתוב בתורה, אבל הרעיון כתוב בתורה. דהיינו, חז"ל אמרו דבר, אשר היסוד והשורש שלו כתוב בתורה. אמנם התורה לא אמרה את הפרטים האלה, אבל בעצם זה נעוץ במה שכתוב בתורה בפסוק. זהו כעין שאמרנו מקודם בשם הריטב"א, כי הקב"ה התכוין לרעיון הזה, רק שהוא לא חייב את הפרטים האלה, כדי שרבנן הם שיחייבו זאת. אבל בעצם, אלו דברי ה'. בעז"ה אנחנו עוד נרחיב על כך.

בעניין שטר פרוזבול לסוף שנת השמיטה.

מראים לי כעת כי ב"ה מפיצים כאן, 'נוסח שטר פרוזבול', לפי שיטתינו.

בעז"ה גם צריך לצאת לאור הספר שנת השבע, מהדורא חדשה. בזכות בני הרה"ג משה שליט"א, אשר ישב על הספר, להגדיל תורה ולהאדירה. אמנם קצת מאוחר, אבל יותר טוב מאוחר מאשר לא כלום. היו עיכובים מן השמים. אולם כעת, נזכה לכך בקרוב. יהי רצון. גם הספר ויען יצחק ח"ב, בקרוב. וגם הספר פסקי מהרי"ץ הלכות ברכות, בקרוב. וכן נתפלל על שו"ת עולת יצחק חלק ב'. ושלחן ערוך המקוצר חלק ט', יהי רצון. וכן שו"ת עולת יצחק חלק ד' וחלק ה', וכו' וכו'. ברוך ה', יש הרבה דברים באמתחתנו, אבל צריך סייעתא דשמיא. **לפל זמן** וקהלת ג', א'. לפעמים מן השמים מעכבים. הכל משמים.

בכל אופן, מה שחשוב כעת באופן מעשי, זהו הנוסח שטר פרוזבול. ידידנו הרב מאיר ליאור לוי הי"ו, ב"ה שהוא עושה דברים מעשיים בשטח, הוא דאג לעשות נוסח שטר פרוזבול

שישנו כאן איזה רמז, אסמכתא, ולכן חז"ל קישרו זאת לכך. אומר על כך הריטב"א, כי הדבר אינו נכון. הקב"ה כן התכוין לכך. לכן כתוב, 'אמר' הקב"ה. רק מה, הוא לא אמר זאת במפורש. הקב"ה לא רצה להגיד את זה במפורש, הוא רצה שהחכמים הם שיגידו זאת, כדי שיהיה הבדל בין הדברים. זה לא אותם הגדרים, כמו דאורייתא. זה מדרבנן, ויש לכך כללים אחרים, כגון 'ספיקא דרבנן לקולא', המשמעות היא פחותה. יש בכך נפק"מ, לגבי הרבה דברים.

כעת אומר הריטב"א, מלים חזקות מאד. חס ושלום. ישתקע הדבר ולא יאמר. שזו דעת מינות היא. להסביר שהאסמכתא הן רק סימן בעלמא, זאת דעת מינות.

אבל התורה העירה בכך, ומסרה חיוב הדבר לקבעו חכמים, אם ירצו. הדבר בבחינת, מסרן הכתוב לחכמים. כמ"ש [דברים י"ז, י'] וְעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ. ולפיכך תמצא החכמים נותנים בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה. כלומר, שאינם מחדשים דבר מליבם, וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה, וח"ו שהיא חסירה כלום.

אני רואה שהזמן כבר נגמר, וכמובן שצריכים להאריך ולהסביר את העניין הזה, ולפרט שיטות אחרות ומקורותיהם. ברצוני להגיד בעז"ה תירוץ חדש בכדי להסביר את כל הנושא הזה, אולם אין לנו פנאי כעת. בכל אופן, היסוד הזה חשוב מאד. בעז"ה עוד נרחיב על כך, להסביר את כל הנושא הזה. אמרתי לעיל, שהרמב"ן והריטב"א אומרים תירוץ דחוק. אנחנו כמו ננסים על גבי ענקים, ברם חושבני כי יש לנו בס"ד תירוץ יותר מרווח, בכדי להסביר זאת. אבל כל העניין הזה של אסמכתא, מה הגדרים של כך, כי לכאורה הרמב"ם וסיעתו אומרים ההיפך, צריך להרחיב על כך בלי נדר בשיעור נוסף.

שאלה מהקהל: ראיתי כשאומרים 'אסמכתא בעלמא', עושים ככה עם היד, בתנועה כאילו זה סתם.

לפי מנהגינו, גם שנה זו, עפ"י שלחן ערוך המקוצר. מפיצים זאת כאן, אפשר להשיג אצל הרב ניר טיירי הי"ו.

שאלה מהקהל: איננו יודעים מה לרשום בשטר. תשובת מרן שליט"א: בכל מקום, לרשום את הדיינים שבעיר. בעיקר ירושלם תובב"א ישנם דיינים אחרים, ובעיר בני ברק ת"ו ישנם דיינים אחרים. בכל מקום, שירשמו את הדיינים העוסקים בדיני ממונות, בבית דין הכי חשוב שבעיר. לפי דעת הרמב"ם, צריך את הבי"ד הכי חשוב. על כן, באותו הזמן צריכים לראות ולברר מי הדיינים בביה"ד לממונות, ולכתוב את שמם.

המשך השאלה מהקהל: ובשטר למטה, מי העדים?

תשובת מרן שליט"א: עדים כשרים.

שאלה מהקהל: אפילו קרובים?

תשובת מרן שליט"א: לכתחילה צריך שיהיו העדים בלתי קרובים, עיין שלחן ערוך המקוצר חלק ממונות חושן המשפט סימן רי"ד סוף סעיף י"א.

שאלה מהקהל: ומי שגר בעיר הסמוכה לבני ברק?

תשובת מרן שליט"א: יכול לעשות של בני ברק. אין להם בלא"ה בית דין לממונות. וגם אם יש להם, צריך בית דין חשוב. ומסתמא שהם גם יבואו להתדיין בפניהם, ועכ"פ יכולים. שאלה מהקהל: אשה ג"כ צריכה לעשות פרוזבול?

תשובת מרן שליט"א: אם יש לה חשבון בנק בפני עצמה, וכדומה. אם המשכורת היא שלה, ויש לה זכות על שלה, אזי היא צריכה לעשות. [כמבואר בספר שנת השבע].

ישנם כאלה האומרים, כיון שבשנים האחרונות גם לילדים יש חסכונות, זה משהו חדש, א"כ גם הילדים צריכים פרוזבול. אלה שיש להם חסכון, שאין לאבא רשות בו. זה ג"כ דבר שנתעורר בזמן האחרון. וראוי לחוש לזה, ולצרף זאת לשטר פרוזבול. ושהעדים יחתמו גם על זה. המקום ברוך הוא יצילנו מכל מכשול וטעות, ויכתבנו בספר החיים ובספר הזכרון, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.

אלול

אשמורות

לק"י

נוסח שטר פרזבול

לק"ק תימן יע"א

על פי ספר שלחן ערוך המקוצר למדן הרב הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

בפנינו העדים חתומי-מטה,

בא ר' _____ יצ"ו

ואמר לנו, מוסרני

* להרה"ג _____ שליט"א

ולהרה"ג _____ שליט"א

ולהרה"ג _____ שליט"א

הדיינים שבעיר _____,

שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

היום _____ שהוא _____ ימים לחודש אלול,

שנת ה'תשפ"ב ליצירה, ב'של"ג לשטרות.

והכל שריר ובריר וקיים.

חתימות א _____ יצ"ו

העדים ב _____ יצ"ו

* למלא את שמות הדיינים בבית הדין לממונות.

עיקרי הלכות פרוזבול

מתוך ספר "שנת השבע" פרק כ"ה

ועפ"י הוראותיו של מרן הגאון רבינו יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

א. כשראה הלל הזקן שנמנעו מלמלוות לעניים, ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' התקין פרוזבול שהוא תקנה לטובת העניים, שימצאו מי שילווה להם, ותקנה לעשירים שלא יפסידו את כספם:

ב. אין הפרוזבול נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלושה הבקיאים בדיני ממונות ובעניין פרוזבול ויודעים עניין שמיטה, והמחוס (דהיינו שמינו אותם) רבים עליהם באותה העיר:

ג. לא יהיו הדיינים קרובים זה לזה, ולכתחילה עדיף שלא יהיו גם קרובים למלוה או ללווה:

ד. בזמנינו כאן נוהגים כדעת המקילים שאין המלוה צריך לטרוח לבוא לפני הבית דין, אלא יכול לומר דברים אלו בפני שני עדים שייעידו שמוסר חובותיו לדיינים, אעפ"י שהדיינים עצמם אינם יודעים מזה, וגם אם הם בעיר אחרת, ובתנאי שהם בית דין חשוב כנז"ל:

ה. לכתחילה עדיף שלא יהיו העדים קרובים למלוה או ללווה. ומותר לעשות פרוזבול בלילה:

ו. ראוי לשמור על הפרוזבול שלא יאבד או יקרע לפני סוף שנת השמיטה. אך גם אם נקרע או אבד, מותר לגבות חובו על סמך הפרוזבול שהיה:

ז. אין צריך לעשות פרוזבול נפרד לכל הלואה ולכל לווה, אלא פרוזבול אחד מועיל לכולם. ואין צריך לפרט הסכומים ושמות הלווים, וכן המנהג:

ח. יכול למנות שליח שיעשה עבורו פרוזבול. וצריך לכתוב בשטר, שפלוגי בא בשליחותי:

ט. אם אחרי עשיית הפרוזבול רוצה להלוות עוד, יקבע זמן הפירעון לאחר השמיטה, או יעשה פרוזבול נוסף אחרי ההלואה. וכן המפקיד בבנק:

י. אדם הנמצא בחו"ל ובעלי חובו בא"י, צריך להקדים לעשות פרוזבול לפני שקיעת החמה של ערב ר"ה בא"י, כיון שאצל בעלי חובו כבר נשמט החוב בשקיעת החמה:

יא. פרוזבול המאוחר, פסול. דהיינו אם כתבו זמן מאוחר יותר, כגון שעשאוהו בחודש ניסן, וכתבו שהוא בחודש תמוז. אבל המוקדם כשר:

יב. אשה נשואה, אינה צריכה לעשות פרוזבול, אלא א"כ יש לה ממון שאין לבעלה רשות בו:

יג. אחראי על קופת גמ"ח השייכת לציבור, אינו צריך לעשות פרוזבול, כיון שאין הלואה מקופה זו משמטת, כי החוב נחשב כאילו נמסר לבית דין. אבל מי שייחד כסף שלו להלואות, צריך לעשות פרוזבול:

יד. אין פרוזבול מועיל, אלא אם יש ללווה קרקע, גם אם אינה שלו ממש אלא מושכרת או מושאלת. ודי בקרקע כל שהוא, ואפילו אם אין לו אלא עציץ נקוב. ואפילו אין ללווה כלום,

אלא שיש לערב או שיש למי שהוא חייב ללווה זה, גם כן מועיל. ואם גם לאלו אין להם כלל, ולמלוה יש קרקע כל שהוא, יכול לזכותה ללווה, אפילו על ידי אחר ואפילו שלא בפניו, ומועיל לפרוזבול: